

Het ‘Gemeene beest van Antwerpen’

Nog niet zo lang geleden trok een penning met daarop de gewezen burgemeester van Antwerpen Jozef Cornelis Van Put, onze bijzondere aandacht. Het betrof duidelijk dat het hier geen hommage was aan deze man, maar een spotpenning. Dankzij de Koninklijke Bibliotheek van Brussel kregen we inzage in oude kranten uit die periode en al snel hadden we begrepen dat het hier om een politieke kwestie ging. Het verhaal omtrent deze spotpenning situeert zich rondom de Meetingpartij in Antwerpen waar J.C. Van Put van 1863 tot 1872 burgemeester was.

Vz Z.E. VAN PUT. B. D. G. G. VOORZITTER.

Buste van burgemeester Jozef Cornelis Van Put van Antwerpen naar links en voorzien van een grote neus.

Kz GEMEENE BEEST VAN ANTWERPEN * 1868 *

In het midden het wapenschild van Antwerpen met een tweekoppige adelaar, een gekruiste bisschopsstaf en een kruis, omringd met een Patenoster en een bisschopsmuts. Onder het wapenschild een banier ‘VIVE LES COUVENTS’

Graveur: onbekend – 30 mm – vervaardigd in tin, koper en zilver¹

Collectie auteurs

Wie was Jozef Cornelis Van Put?

Jozef Cornelis Van Put werd op 15 juni 1811 in Hoboken geboren. Zijn grootvader was landbouwer in Kontich. Zijn vader was landbouwer in Wilrijk, maar verhuisde nadien als brouwer naar Hoboken. Van Put studeerde aan het college De Nef in Turnhout en bleef er na zijn studies werken als leraar. Na zijn huwelijk met een koopmansdochter in 1838, gaf hij deze job op en werd hij klerk in een handelszaak in Antwerpen. Uiteindelijk werd hij patroon van graanhandel J.C. Van Put & Compagnie. Hij was gedurende een 3-tal jaar lid van de Kamer van Koophandel en 15 jaar voorzitter van de handelsrechtbank. Van huis uit was hij een Vlaamse volksjongen, maar door onderwijs en beroepsleven praktiseerde hij voornamelijk de Franse taal.

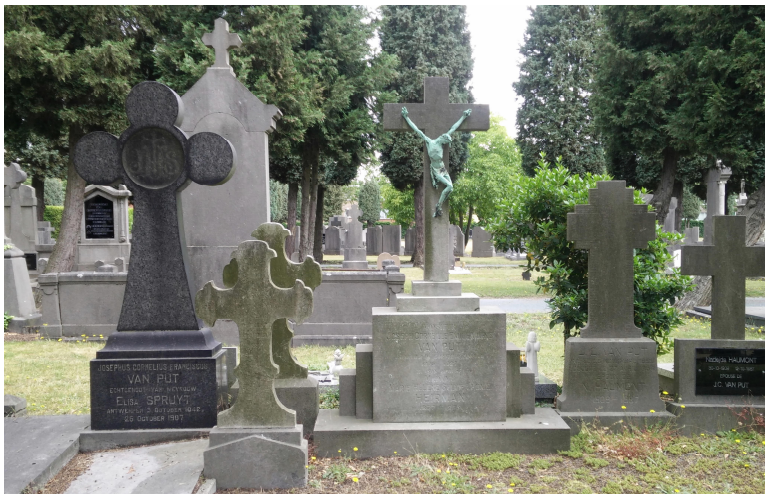
In 1854 ging hij in de politiek en werd verkozen tot gemeenteraadslid als kandidaat op de liberale lijst.

Op 5 mei 1863 werd hij burgemeester nadat de dienstdoend burgemeester ontslag had

¹ Het Penningkabinet in Brussel bezit 1 zilver, 2 brons en 1 exemplaar in tin

genomen en de eerste schepen deze functie had geweigerd wegens gezondheidsredenen. Hij werd pas op 17 december 1866 officieel benoemd tot burgemeester en dit tot 2 september 1872.

Jozef Cornelis Van Put overleed in Antwerpen op 2 juli 1877 en werd begraven op de begraafplaats van Hoboken.

Het graf bevindt zich op perk 22-Z

Onze zoektocht naar de betekenis van de religieuze symbolen en de tekst ‘Vive les Couvents’ op de keerzijde van deze penning, deed ons dieper graven in de Belgische politiek om zo uit te komen bij de zogenaamde Kloosterwet.

Wat houdt de Kloosterwet van 1857 in?

In 1850 wil de regering Frère-Orban² een wetsontwerp indienen, waarbij het beheer van liefdadigheidsinstellingen in handen van clerici komt te liggen (de zogenaamde kloosterwet). Deze wet op de liefdadigheidsinstellingen en het probleem van de schenkingen naar de officiële armenzorg (Bureel van Weldadigheid en Commissie van de Burgerlijke Godshuizen) bleef altijd een discussiepunt en er werden oogluikend schenkingen aan kloosters toegestaan. Hiermee laaide het ideologisch conflict tussen klerikalen en liberalen voor het eerst hoog op rond de onderwijs- en liefdadigheidspolitiek. De tegenstelling liberalen-katholieken werd scherper rond 1850. Minister Pieter de Decker³ leidde een Unionistische regering, alhoewel hij tot de katholieke opinie behoorde. Het wetsontwerp van Pieter de Decker wenste de toestand van de Unionistische periode te bestendigen bij wet. De kloosters zouden dan massa's schenkingen mogen aanvaarden en de liefdadigheid zou in België katholiek worden. Dus duidelijk verzuiling. Actiekracht riep ook reactiekracht op. De liberalen eisten de toepassing van de principes van het Nieuw Régime. De burgerlijke overheid had toen recht op de schenkingen. Ze verzetten zich tegen de verrijking van de kloosters en tegen het ‘dodehandsrecht’⁴. Nadat de kloosterwet in 1857

² Alle leden van dit kabinet behoorden tot de conservatieve en doctrinaire strekking binnen de liberale partij.

³ Pieter de Decker was politicus, van 1855 tot 1857 minister van Binnenlandse zaken en hoofd van de laatste unionistische regering van België. Hij zocht met behulp van gematigden van de katholieke en van de liberale Partij naar een oplossing in het onderwijs en andere dossiers die België verdeelden, maar faalde hierin.

⁴ Dodehandsrecht betekende dat de overheid eerste keus had uit de bezittingen van de overledene. Wat overbleef ging naar de kinderen van de overledene.

werd goedgekeurd, brak er oproer uit in Brussel, Antwerpen, Luik en andere steden. Kloosters, Jezuietencolleges, katholieke krantenredacties en hier en daar een woning van een volksvertegenwoordiger kregen bezoek van een woeste menigte. Koning Leopold I was zo furieus dat hij ermee dreigde om zijn paard van stal te halen om de menigte een lesje te leren.

Uit rapporten van de politie die op zoek ging naar de verantwoordelijken voor deze rellen, bleek dat de menigte spontaan op straat was gekomen. Kwatongen echter wezen in de richting van vrijmetselaarsloges, de denktanks achter de liberale standpunten van Walthère Frère-Orban en vooral Pierre-Théodore Verhaegen, de stichter van de Université Libre de Bruxelles, leidersfiguur van de liberale partij en Grootmeester van het Grootoosten van België.

De Kloosterwet werd letterlijk begraven om België te redden, want ze was geen revolutie waard!

Jozef Cornelis Van Put stemde samen met 7 andere raadsleden, tegen de aan de koning gericht adres van protest tegen de kloosterwet. Hij manifesteerde zich als katholiek binnen de liberale partij en dat werd hem niet in dank afgenomen.

Ontstaan van de Meetingpartij

Concrete aanleiding voor het ontstaan van de partij waren de plannen om vanaf 1859 de hele landsverdediging te concentreren rond Antwerpen. In die tijd werden zowel Frankrijk als Duitsland potentieel gevaarlijk geacht. De stad en de haven moesten één grote versterkte vesting worden, de zogenaamde Stelling van Antwerpen, die bestond uit 8 vooruitgeschoven forten, de Brialmontforten, de Brialmontomwalling en een nieuwe citadel, het Noordkasteel.

Voor de bouw van de forten moesten ongeveer 280 ha gronden onteigend worden. De minister van oorlog Bruno Renard stond toe om binnen de servitutenzone hutten of houten huisjes op te trekken, die echter onmiddellijk moesten afgebroken worden op kosten van de eigenaar als er een bevel tot slopen volgde. De eigenaar zelf kon geen aanspraak maken op enige schadevergoeding. Uiteraard kwam er verzet van de eigenaars van deze gronden, want op hun gronden mocht niets meer worden gebouwd en leidde tot sterke waardevermindering. Ook kloosters en de aanpalende gebouwen werden onteigend, afgebroken of herbestemd. Overal werden protestmeetings gehouden en Antwerpen dreigde ermee zich van België af te scheuren. Na een aanmaning van de koning namen het stadsbestuur en het provinciebestuur ontslag.

Protestpamflet van de Meetingpartij

Er ontstond een “Commissie van militaire erfdiensbaarheden” die met meetings de publieke opinie tegen de forten opzette. Uit de protestmeetings ontstond de nieuwe Meetingpartij die bij de daaropvolgende verkiezingen succes boekte en in Antwerpen de meerderheid had van 1862 tot 1872. De partij was antimilitaristisch en antikoninggezind, en ijverde ook voor het algemeen stemrecht. Achtergrond van het succes van deze partij was de Antwerpse

onvrede met de Belgische onafhankelijkheid, die zeer nadelig was voor de Antwerpse haven. De ergernis van de opkomende Vlaamse beweging tegen het Franstalige bewind

speelde zeker ook een rol. In 1863 maakte de allereerste volksvertegenwoordiger Jan De Laet gebruik van de grondwettelijke taalvrijheid⁵ en legde zijn eed af in het Nederlands. In 1898 slaagden Juliaan De Vriendt en Edward Coremans er in een wetsvoorstel tot gelijkberechtiging van het Frans en het Nederlands in de Kamer te laten goedkeuren.

In 1860 nam Jozef Cornelis Van Put afstand van de liberale associatie, steunde de conservatieve partij en ging naar de meeting waarvan hij lid werd. Dankzij haar politiek succes had de Meetingpartij in 1863, 4 afgevaardigden in het parlement waaronder Van Put die ook in dat jaar tot burgemeester van Antwerpen werd verkozen. Onder zijn ambtsperiode werden de Leien aangelegd op het tracé van de Spaanse omwalling en vesten, kwamen het Stadspark tot stand en De Keyserlei. In 1871 werd een aantal militaire servituten in dichtbebouwde zones opgeheven en in 1873 raakte eindelijk de verdeling van de schadevergoedingen onder de eigenaars die een schadeclaim hadden ingediend, geregeld. De Meetingpartij bleef bestaan tot 1914 en ging dan op in de katholieke partij.

Commotie rond het Ruitersstandbeeld van Leopold I

Omwille van de antimilitaristische en antikoningsgezinde houding van Jozef Cornelis Van Put weigerde Leopold I om hem te benoemen tot burgemeester. Van Put op zijn beurt weigerde dan weer om een standbeeld van de koning te plaatsen in de stad.

Ruitersstandbeeld van Leopold I aan de Leopoldplaats te Antwerpen

De Kamer van Koophandel organiseerde een openbare inschrijving om een ruitersstandbeeld te financieren. De inschrijving bracht uiteindelijk 60.000 frank op en beeldhouwer Geefs⁶ kreeg de opdracht toegewezen. De oprichting van de Meetingpartij in het begin van de jaren zestig en de beroering hieromtrent zorgden voor een zodanige vertraging van het project dat Leopold I al was overleden voor het beeld geplaatst werd. Het feit dat Jozef Cornelis Van Put sinds 5 mei 1863 dienstdoend burgemeester was en nog steeds niet benoemd door de

⁵ Na de Belgische munitie van 1830 werd het Nederlands uit het openbare leven gebannen. De enige officiële taal in bestuur, gerecht, leger, middelbaar en hoger onderwijs was voortaan het Frans.

⁶ Beeldhouwer uit Antwerpen (1808-1885).

koning, zal zeker aan de basis hebben gelegen dat de plaatsing van het standbeeld werd tegen gehouden.

Na het aantreden van de nieuwe koning Leopold II werd de Antwerpse gemeenteraad door hem ontvangen te Laken op 7 januari 1866 waarbij hij een uitnodiging voor de Blijde Intrede in Antwerpen aanvaardde. Ondanks dat het geplande intrede van 3 augustus werd afgelast wegens een cholera epidemie, belette dat Leopold II en de koningin niet om op 25 augustus 1866 de stad te bezoeken. Op 30 oktober van datzelfde jaar won de Meetingpartij weer waarbij het alle zetels veroverde. Naar aanleiding hiervan adviseerde de liberale gouverneur, ridder Pijcke d'Iteghem de koning om de vijf leden van het voorlopige schepencollege bij KB van 17 december 1866 te benoemen. Wij kunnen dus stellen dat de koning met zijn bezoek aan de stad en de benoeming van het schepencollege zijn best heeft gedaan om de goede relaties te verstevigen.

Uit het verslag van de gemeenteraad dd. 2 januari 1867⁷ bleek dat dit weinig positieve invloed had op burgemeester J.C. Van Put. Niettegenstaande dit negatieve sentiment opende Leopold II wat later in dat jaar op 6 oktober 1867 nog een driejaarlijkse kunsttentoonstelling in Antwerpen.

Er was toen nog geen wolkje aan de lucht tot de Handelskamer op 24 maart 1868 een geschikte plaats vroeg om het ruitersstandbeeld van Leopold I te plaatsen. Deze vraag beperkte zich blijkbaar tot dovemans oren, want een maand later werd op de gemeenteraad besloten dat de tijd ervoor nog niet gekomen was. Een week later volgde vanwege de Handelskamer protest tegen deze 'anti patriottische beslissing'. Ze organiseerden vervolgens terug een openbare inschrijving waarbij 10.000 franken werden bijeengebracht voor de aankoop van een braakliggend terrein buiten de Antwerpse leien.

De koning werd vervolgens uitgenodigd voor de inhuldiging op 2 augustus 1868 van het ruitersstandbeeld, maar bedankte hiervoor. Voor hem was de maat nu vol en tot het einde van het Meetingbestuur zette hij geen voet meer in Antwerpen. De feestelijke gebeurtenis van 2 augustus 1868 werd in afwezigheid van de koning en het stadsbestuur een nationale manifestatie op kosten van de Handelskamer. Onderstaande penning werd geslagen naar aanleiding van deze inhuldiging.

Voorzijde: het gelauwerde hoofd naar rechts van Leopold I staat op de voorzijde met rondom, COMMERCE D'ANVERS AU FONDATEUR DE LA DYNASTIE BELGE; onder de hals, BAETES en rondom een verhoogde rand.

Keerzijde: GRANDES FÊTES DU 2 AOUT 1868 ; in het veld, ORGANISÉES / PAR LA / CHAMBRE DE COMMERCE / A L'OCCASION DE L'INAUGURATION / DE LA

⁷ In de gemeenteraad op 2 januari 1867 zei hij het volgende: 'we hebben deze benoeming noch uitgelokt, noch gewenst. Maar voor we de eed afleggen wil het schepencollege voor u en het land vastleggen dat haar positie geenszins is gewijzigd. We zullen morgen zijn wat we vandaag zijn en wat we gisteren waren: verenigd in hart en ziel om het programma van Antwerpen te realiseren, klaar om de hand te reiken aan wie ons recht wil doen en weerstand te bieden waar weerstand een plicht is.'

STATUE DE S.M. / LEOPOLD I / rondom onderaan, ROI DES BELGES en rondom een verhoogde rand.

Graveur: Baetes – 28 mm – brons

Collectie auteurs

Pas in 1872 werd onder het burgemeesterschap van de liberaal De Wael het standbeeld overgebracht naar het Sint-Jorisplein dat kort daarna herdoopt werd tot Leopoldplaats.

Krantenartikel L'Etrille

Naar aanleiding van de verwikkelingen die zich in Antwerpen afspeelden en door een tekort van 1.000.000 frank in het begrotingsbudget, diende Van Put verantwoording af te leggen in de Kamer. Het verslag van dit intern onderzoek werd in twee krantenedities van L'Etrille in geuren en kleuren weergegeven.

Krantenartikel L'Etrille van december 1868 - Burgemeester J.C. Van Put staat op een theaterpodium. Voorzien van 2 extra dierenpoten loopt hij over een evenwichtsbalk.

Boven hem de tekst: **GRANDE LOGE DES EQUILIBRISTES**

Op zijn handen en voeten draagt hij 4 gebouwen met de omschrijving: *Nouvel Hôpital, La Bourse, Abattoir, Théâtre Flamand.*

Op de pamfletten die het publiek omhoog houden staat:

ASSOCIATION CONSERVATRICE RUE St. PAUL * VILLE D'ANVERS IL Y A AUJOURDHUI UN MILLION DANS LA CAISSE DE LA VILLE // ANVERS 30 OCTOBRE 1866 LE BOURGMESTRE J.C.VAN PUT * BUDGET DE 1868 DEFICIT DE 1.000.000 FRANK OFFICIELLEMENT CONSTATÉ PAR LA DEPUTATION PERMANENT * NEDERDUITSCHER BOND *

(De tekst Rue St. Paul op de pamflet is het adres waar de Meetingpartij bijeen kwam)

Jozef Cornelis Van Put diende verantwoording af te leggen voor de uitgaven in de stadskas die aanzienlijk hoger lagen dan de opbrengsten. Volgens de gemeenteraad zou hij 1.000.000 frank van de begroting in de stadskas van Antwerpen hebben gestoken, dit tekort werd door de bestendige deputatie als fictief beschouwd. Volgens hen zouden de gelden gebruikt zijn voor oa. renovatiewerken in kerken en ziekenhuizen, het bouwen van een 'Vlaams' theater (opgericht in 1866), een slachthuis, diamantbeurs, in Antwerpen.

Jozef Cornelis Van Put kon alle uitgaven en inkomsten verantwoorden en kwam er zonder sancties vanaf.

De krant L'Etrille was niet onpartijdig, want Van Put werd bij de inleiding van het artikel (en vooraleer hij nog maar één woord had gesproken) omschreven als een hypocriet, arrogant persoon die fraudeerde, met het budget nutteloze werken uitvoerde en was in hun opzicht een crimineel van het ergste soort. Dit werd ook duidelijk weergegeven in de spotprenten die de krantenartikels illustreerden.

In de 2e editie van het krantenartikel L'Etrille werd Van Put afgebeeld als een trekpopp in de handen van een poppenspeler. Op de achtergrond het silhouet van de O.L.-Vrouwentoren van Antwerpen.

Vervolg krantenartikel L'Etrille - 1868

Besluit

De voorzijde van de penning voorziet Jozef Cornelis Van Put van een grote neus en de tekst 'GEMEENE BEEST VAN ANTWERPEN'. Waarop slaat deze tekst? Is het een verwijzing naar zijn revolutionaire ideeën en de frauduleuze praktijken waarvan men hem beschuldigde, of naar het antimilitaristisch en anti royalistisch karakter van J.C. Van Put en de partij waartoe hij behoorde, of verwijst men hier naar de tijger die in 1868 (tijdens zijn burgemeesterschap) ontsnapte uit de dierentuin⁸.

In de meeste bronnen wordt er gesuggereerd dat zijn portret op de spotpenning een karikatuur is, maar na het bekijken van zijn foto blijkt dat J.C. Van Put wel degelijk voorzien was van een groot reukorgaan en de neusgrootte op de penning vrij realistisch is. Op de voorzijde van de penning staat Z.E. VAN PUT B.D.G.G. VOORZITTER. De initialen Z.E. staan voor Zijne Eminentie of Excellentie. Koning Leopold I weigerde om Van Put te benoemen tot burgemeester. Toch oefende hij die functie uit. Op basis van deze informatie is de afkorting B.D.G.G. te verklaren. Deze letters betekenen: Bij De Gratie Gods. Per traditie worden koningen als zodanig aangeduid: zij ontleen hun gezag aan de Goddelijke Voorzienigheid. Iets dergelijks geldt voor de maker van de penning nu ook voor de weerspannige burgemeester: hij heeft zich indertijd niet door een persoon (in dit geval de koning) laten benoemen, maar is door een hogere macht in zijn ambt bevestigd. Tegelijkertijd ziet Van Put zich blijkens de hier gebruikte afkorting B.D.G.G. kennelijk op één lijn met een koning staan.

De keerzijde van de penning heeft behalve het wapenschild van Antwerpen, religieuze

⁸ Tijdens zijn ambtsperiode ontsnapte op 7 juni 1868 een tijger uit de Antwerpse dierentuin, die in paniek een man en een paard op straat aanviel. Beiden overleefden de aanval niet. De weduwe van het slachtoffer ontving een stadrente. De tijger werd ter hoogte van de Ossenmarkt doodgeschoten. (Het Handelsblad)

symbolen. Zijn katholieke en conservatieve ideeën binnen de liberale omgeving waarin hij vertoefde, deden hem vanaf het begin van zijn politieke carrière van zich horen. Hij stemde aanvankelijk voor de kloosterwet, wat de tekst ‘Vive les Couvents’ op de penning verklaart. Een duidelijke sneer naar zijn partijdigheid en katholieke voorkeur binnen de liberale partij. Wie deze penning heeft geslagen is niet te achterhalen, maar heel waarschijnlijk door de oppositie. Aangezien de kloosterwet dateert van 1857 en de penning geslagen is in 1868 is dit eens te meer een bewijs dat het afschaffen van de kloosterwet nog lang is blijven nazinderen. Vermoedelijk werd de penning uitgedeeld tijdens de inhuldiging van de het standbeeld van Leopold I of naar aanleiding van het verhoor en bijhorend verslag dat uitgebreid in L’Etrille werd gepubliceerd, twee gebeurtenissen die kort na elkaar volgden. De mogelijkheid bestaat natuurlijk ook dat deze penning op een later tijdstip werd uitgegeven en verspreid door zijn politieke opposanten om hem in een slecht daglicht te zetten bij de eerst volgende verkiezingen.

Met dank aan de Koninklijke Bibliotheek van België: afdeling Kranten & Hedendaagse Media en het Penningkabinet, en de heer Karel Soudijn.

Referenties:

Reynebeau Marc: *Een geschiedenis van België*

Witte Els: *Nieuwe geschiedenis van België 1830-1905*

Kanunnik Prims Floris: *Geschiedenis van Antwerpen – Nederlandsche en Belgische periode (1814-1914) 2e boek Economische Orde - Boek X deel 1*

Hancké Lode: *Antwerpen boven! Leopold II, de Antwerpse kwestie sinds 1863 en de grote doorsteek 1894-1914*

Hancke Lode: *Burgemeesters van Antwerpen van 1831 tot 2000*

Dr. Henri Vannoppen: *De armenzorg en de OCMW's doorheen de geschiedenis*

L’Etrille: *galerie des hommes de la veille, du jour et du lendemain: Journal d’actualité, de biographie de contemporains et de portraits (Brussel: M.M. Haas & Martin, 1868)*

Evens Bert: *De openbare heldenverering in Antwerpen. Het oprichten van standbeelden als uitdrukking van maatschappelijke tendensen en discussies (1830-1914); Van Van Schoonbeke tot Leopold I: Differentiatie van de verering 1861-1868*

Linda Everaert en Hendrik Van Caelenberghe

Dit artikel werd gepubliceerd in Muntklapper 104, oktober-november-december 2019